

CSUKÓDÓ ZSILIFEK (V.)

AMERIKA?

BORDÁS GYŐZŐ

Apám miatt egész éjjel nem jött álom a szememre. Hol maradhatott? Történt vele valami? Elvitték? Hallottam affélét, hogy éjnek idején visznek be embereket a község házára kihallgatásra, csendőrt küldtek ki értük valamilyen ürüggyel. Bakos Feri mesélte az iskolában, hogy Wilit is bekísérték, és azt akarták megtudni tőle, kik szidják a rendszert. Ő meg azonnal megmondta: mindenki. Mivel ezzel a válasszal nem sokra mentek, lecsukták két napra, gondolkozzék. Aztán mert váltig ugyanazt ismételte, jól fölpofozták. Az sem segített. A vallató kijött a sodrából, és ráförmedt:

– Ha mindenki, akkor én is?

A félnótás vigyorogva bólogatott, hogy igen, igen.

– Hogyhogy én is szidom a rendszert, te tyúkeszű?!

– Hát káromkods.

– De én téged szidlak, te bitang!

– Te is káromkods. Ők is káromkodnak. Mindenki káromkodik – mondta tőmondatokba szedve mondandóját, mire mi mászt tehettek, kiengedték.

A kaplan alatt hevülő idegességem fokozta, hogy anyám csak járt-kelt a házbán, tányérokkal csörömpölt, ajtókat csapkodott, úgy tűnt, mintha csomagolna. Csak nem indulunk azonnal? Éppen akkor érkezett meg Tóni bácsi biztató levele, hogy vágjunk neki az útnak. Ó, igaz, még nem sokat tud tenni érdeünkben, mert a műtárgyak, amelyekkel kereskedett, Amerikában sokkal kevésbé kelendők, mint Európában, de azért egy ottani gyár prokurátoraként úgy-ahogy fölhalálta magát.

– Kártyával is próbálkoztam, sőt nyertem is, de hazafelé menet kiraboltak – írta.

Nekem a levélben küldött egy újságkivágást. Apám fordította le az angol szöveget. Egy bogáremberről szólt. Nagyon izgalmas volt. Ez az ember rikancsként kezdte, még valamikor 1910-ben. Egyszer egy drága öltönyt látott az egyik üzlet kirakatában. Megállt, bámulta a ruhát. „Ezért akár fejen is áll-

nék az épület tetején” – mondta, mire a kint álló üzlettulajdonos elnevette magát, és alkut kínált neki: „Ha valóban megteszed, neked adom.” George köteleket kért, hogy a homlokzaton fölmásszon a négyemeletes ház tetejére, s ott megcsinálta a fejenállást. Gyorsan híre ment az eseménynek. Nagy üzletet csinált belőle. Mintegy kétezer házat mászott meg „Bogáremberként”, s minden egyes mutatóványért kétszáz dollár ütötte a markát. Ezret kapott, amikor Bostonban felmászott a százötven méter magas vámházra, s ugyanennyit, amikor Providence-ben bekökött szemmel jutott föl egy hatalmas zászlórúd csúszára.

Izgalommal töltött el az esetleges utazás gondolata, magam elé képzeltem a hajót, amin utazni fogunk, s a nagy vizet. . . Anyám éppen ekkor ismét csak idegességének bizonyítékaként a hálószobában föllökte a vázát. Nem tudtam, összetört-e, csak egy tompa puffanást hallottam, meg azt, hogy csorog a víz a vastag szőnyegre.

A krizantémokat sajnáltam. Horák kertésztől hozta apám mindenszentek előtt, csendelethez. Túlevelük tetszett meg neki. A kép már régen készen volt, de a virágok tartották magukat, mintha küldetésük lenne még. Csak az alsó levelek sárgultak és csontosodtak meg, de a szirmok nem hervadtak. Lány halottszíneük maradtak, mint nyílásuk idején. Én a halottakról azt képzeltem, hogy túlvilági életükbe mindörökre magukkal viszik koporsóbeli viaszszíniüket. Halottat láttam én százat is, apámnak szokása volt halottak portréit festeni. Minden jobb család hívta, ha halott volt a háznál. Többször én is elmentem vele, s láttam, míg virrasztanak a halott fölött, ő dolgozik.

Anyám matatása ismét a virágokat juttatta eszembe, nyilván jót tett nekik az a csipetnyi só, amit minden reggel takarítás után a friss vizükbe szórt. A halál virágai, gondoltam, sodort szirmaik a ravatalok mellett látott spirál alakú gyertyákra emlékeztettek.

Nemcsak emlékeztettek, hanem azzá is lettek, sőt kis lángok kezdtek ficánkolni a levelek végein, rakoncátlanul, akárcsak a huzat csiklandozná őket. Aztán mintha csak borszesszel lett volna leöntve, égni kezdett az asztal kerek üveglapja. A lángok átterjedtek szekrényünk politúrozott polcára, az ablakpárkány peremére, s mint valami sellők, kergetőztek már az állótükörben is. Aztán egy lángnyelv egyenesen az ágyterítőre ugrott. A nehéz brokát sercegve égett, csikos mintáját mintha foszforos gyufafejekből szótték volna, mert a tűz vágatott az ágy fejtámlájától a lábtámláig és vissza. Perc műve volt az egész. S ekkor a takaró alól felsejlett apám arca, viaszsárgán, mint a krizantémok. Hátározottan láttam, az ő arca volt, ma sem értem, hogy a lángok miért nem kaptak a hajába meg a bajuszába, csak fekete öltönyét nyaldosták, ami gyorsan foszlott le róla, olvadt gyertyamódra, mígnem ott feküdt a test, békésen, elpihenve.

Mintha a lángok küldetése ennyi lett volna, nem több. Csak a test foglalkoztatott. Pontosabban a formái meg a vonalai. A jelenség fordítottja volt annak, mint amikor az iskolában az emberről tanultunk, s közben a csontvázat tették

elénk. Kimondhatatlan, szinte kéjes vágyat éreztem, hogy az ágyban fekvő alakot lerajzoljam, aztán meg agyagból meggyúrjam. Apámét? Nem apámét? Mindegy volt, csak ezt, előbb így, békés nyugodtságban, a halál állapotában, aztán meg feltámasztva, ülő és álló változatban, végül pedig lóra ültetve.

Volt egy lovas szobrunk, ami nekem nagyon tetszett. Nem apám készítette, egy pesti barátjától kapta kiállításra, s aztán itt maradt. Ugyanaz a szobrász készítette, aki a bagzó macskákat is, amely ugyancsak az előszobában volt a lovas szoborral együtt, s én sohasem értettem, miért mondja apám a macskapárt ábrázolóra, hogy olyan, mint a lovas szobor, az igazi lovas szoborról pedig tudomást sem vesz.

Miért mesélem mindezt? Mert ezen az éjjelen jöttem rá, hogyan lehetne a látomást művészi formába önteni, s döbrentem rá arra a borzasztó tényre, hogy engem a forma meg a vonal még apám halálánál is jobban érdekel. Bármennyire nehéz bevallanom, halottan szerettem volna látni apámat, csakhogy lerajzolhassam és megmintázhassam. Ha vele történik mindez, mármint hogy engem kell így látnia, azt mondom, a sors bünteti, mert mégiscsak illetlenség halottakat pénzért festeni. És ahogy ezen töprengek, döbbenek rá, rajzolási szenvedélyem nem kímélte a költőket, a hadvezéreket, sőt még a fizikusokat sem. Mert engem a verseiknél, az ütközeteiknél meg nagy felfedezéseiknél mindig jobban érdekelt a kinézésük. Tele volt füzetem portréikkal. A költőknek a szemét kerestem mindig, a hadvezérnek a testtartását, a tudósokat pedig elmerengve képzeltem el, amint éppen kipattan az agyukból egy képlet.

Tudatosodott bennem e furcsa kényszer, s igyekeztem legyőzni magamban, hadakoztam ellene, mint test teszi, ha látz költőzik belé, de be kellett látnom, fölösleges munkát végzek. Úgy jártam, mint mikor győzni mentem Ler tisztelendő úrhoz, s alázatosan mondtam, többé nem vétkezem, ugyanakkor meg voltam győződve róla, hogy az első adódó alkalommal ismét előveszem rejtekhelyükről apám aktjait, hogy paráználkodhassak. Sőt, már magam is készítettem néhány vázlatot egy erre a célra külön nyitott füzetben, s ki mást, mint Hötzel Klárát rajzoltam bele, fekete térdharisnyában, rózsával a hajában, Profilból rajzoltam meg az aktját, hogy gömbölyűségét ábrázolhassam. Meg voltam győződve róla, azért nem elég jók az aktjaim, mert nem ült nekem modellt. Bezzeg ha rávehetném! De ez annyira reménytelennek tűnt, hogy festői sorsom is veszélyeztetve éreztem.

Mi lesz Klárával, ha kimegyek Amerikába? – villant át az agyamon, s fogódzót kerestem, mint a megtántorodott ember. – Hát velem?

Mint valami vasoszlopba, úgy kapaszkodtam apám délutáni szavaiba, amikor azt mondta Tóni bácsi levelét felolvasva:

– Nekünk úgy tűnik, ők álomvilágban élnek. Csak az a baj, hogy a végén föl kell ébredni. . . A háború nemcsak nálunk, ott is megváltoztatta az emberi együttélés formáit. Itt azzal, hogy újrarajzolták a térképet, s most a bosszú fog munkálni sokáig, ott meg a fölény uralkodik, s ezért menekülnek a művészek vissza Párizsba. Mert ott hazátlanoknak érzik magukat. Európában szegény-

nek lenni is méltóbb, mint kint, mert ott a szegényeket állandóan lenézik és sértegetik.

Úgy néztem apámra, mintha baleset érte volna. Valami eddig ismeretlent, különöset fedeztem föl a tekintetében.

– A végzetes tévedésünk – tette hozzá –, hogy ott szeretnénk folytatni az élet cselekményét, ahol a háború előtt félbeszakadt. Csakhogy. . .

Ha maradunk, talán sikerül egyszer Klárát modellnek megszerezni! Las Vegas sem érdekelt már olyan nagyon, pedig furdalt a kíváncsiság, milyen hely lehet, ha már azt mondják, a szerencsejátékosoknak olyan, mint nekünk Róma vagy Párizs. Bátori Feritől hallottam, hogy ő már találkozott egy nagy kártyással, aki azt mondta: „Nem mondhatod el magadról, hogy játékos vagy, ha nem jártál Las Vegasban, ahol a legnagyobb játszma folyik.” Feri még azt is tudta, hogy annak idején a nevadai sivatagban a rablók alakították ki a pókervárost. Lesben álltak, hogy az arra járó gazdag kereskedőket kifosszák, de a nagylelkű rablóvezér az áldozatok némelyikének megadta a lehetőséget, hogy kártyán visszanyerje elrabolt pénzét. S ha ez sikerült neki, szigorú szabály volt, békességben kellett elengedni.

Nemcsak számomra, apámék számára is talány lehetett Las Vegas. Emlékszem, egyszer, amikor nálunk járt Székely meg Weis, arról beszéltek, hogy mivel élnek az emberek mind többet járnak kocsmába, a kártyázás marad az egyetlen szórakozásuk, s lassan Las Vegas leszünk. Persze, ezt csak úgy melleleg említették, a fő téma az volt, hogy sem a radikálisok, sem a demokraták nem jó szemmel néznek az itteni kisebbségi pártok alakulására. Székely ellenezte, hogy Ú.-ből bárki is Zentára utazzon a Magyar Párt alakuló közgyűlésére, amivel a cukorgyári igazgató egyetértett.

– A történelem arra tanít – mondta Székely mutatóujját a magasba emelve, mintha a katedrán állna –, hogy a nemzeti pártok a túlfűtött nemzeti eszme miatt a megosztáshoz vezetnek.

– Nem vitt jóra a német nemzeteszmeiség sem, hát még ha itt most mindenki elkezd a sajátját a másik fölébe emelni – töprengett Weis.

– De ha mindenki megalakítja a maga pártját, mi sem maradhatunk ki belőle – érvelt apám –, a nem magyarok körében meghunyászkodóknak tűnnénk, a sajátjainkban meg árulóknak. Nem gondoljátok? Olvashattátok, milyen lelkesen hirdeti a Hírlap önálló politikai pártunk fontosságát.

– Abban igaza van a Hírlapnak – ropogtatta meg ujjait Székely –, hogy a kormányzó pártban nem lehet megbízni, de gondoljunk bele: ha pártba szerveződnenk, képviselőink ugyan bejuthatnának a parlamentbe, de kétkem, hogy kisebbségi bajainkat orvosolni tudnák.

– De a népnek szüksége van pártra, vezérre, ez mindennek a lélektani háttere.

– És mire menne vele? – tette föl a kérdést apámnak Weis. – Leszavaznák őket, csak azért is.

Abban maradtak, a Zentára utazás ügyében még nem döntenek, megvárják,

hogyan alakul a helyzet. Közben előkerült a császárkörte, amelyet apám készített a cukorgyárból kapott alkoholból, mert ital akkoriban nemigen volt, anyám meg frissen sült pogácsát tett eléjük. Már jócskán csillogott mindhár-muk szeme, amikor Székelynek eszébe jutott valami.

– Igazad van, Pepi, csak ígéretnének nekünk is, meg mi is a választóinknak. S úgy járnánk, mint annak idején a mi derék szabadelvű pártvezérünk, Vécsei, tízben-tizenegyen, már nem is tudom.

– Miért, mit csinált? – kérdezte Weis.

– Te akkor még itt sem voltál, de Pepi tudja, hiszen az ő riválisa volt. Járt a falvakat, agitált, komoly korteshadjáratot folytatott. Kiment Ókerre is, az a falu szakasztott olyan, mint a kanálison fekvő Torzsa. S ott nagy hangerővel vilányt, utat meg hidat ígért nekik. A villányt meg az utat megköszönték, mert-hogy arra nagy szükségük volt, de mondták, híd nem kell, mert nekik nincs ka-nálisuk. Hát erre folyót is ígért nekik.

Csak úgy hahotázott a cukorgyári igazgató, még a könnye is kicsordult, s amikor egy kissé lazulni kezdtek a hasizmai, de még mindig a történet alatti mámorban, odafordult apámhoz:

– Te, Pepi, hát valami hasonlót tettél te is az én gyáram érdekében, vagy az nem igaz?

– Még hogy nem igaz! Na, ide figyelj, direktorkám, Sándor tanúsíthatja, hogy így volt. Nem akarta bevenni a buta parasztja, hogy több hasznot hoz ne-ki a répa, mint a kender. Hiába agitált Sauer a Szabad Lyceumban, s járt be Alice a nőegyletbe, csak nem ment. Éppen itthon voltam, s hallom, mi törté-nik. Erre megszervezem a kaszinói bandámat, és megyünk a parasztpárt gyűlé-sére.

Közben töltött magának még egyet, aztán fölállt a karosszékre, amelyben ült. Anyám szólt oda:

– Az isten szerelmére, mit csinálsz?

– Hagyj, ott is dobogón álltam. . . aztán szúrós tekintettel végignéztem rajtuk, olyanok voltak, mint a koszos malacok, és elkezdtem: Kedves atyámfiai! Kép-zeljétek el, ha a sok fa, ami a világon van, mind egy fa volna, mekkora fa volna az, k. a. f.? – Így, rövidítve, hogy ne értsék azonnal, mit mondtam. – Ha a sok fejsze, ami a világon van, mind egy fejsze volna, mekkora fejsze volna az, k. a. f.? Ha az a sok emberi kéz, ami a világon van, mind egy kéz volna, mekkora kéz volna az, k. a. f.? Ha az a sok víz, ami a világon van, mind egy víz volna, mekkora víz volna az, k. a. f.? Ha aztán a nagy kéz megragadná azt a nagy fej-szét, levágná, azt a nagy fát – ekkor fordult hátra Alice, amit sokan nem lát-hattak, de a szélkakasként forduló nagy pávatollat a kalapján már igen, ami kellő figyelmeztetés volt – , szóval, ha az a nagy fa belezúdulna abba a nagy vízbe: mit gondoltok, mekkorát csobbanna az, kedves atyámfiai? Ha itt most mi mindannyian egyet akaránk, lenne itt gyár, lenne itt Amerika, lenne itt paradicsom! Van-e itt köztetek bárki is, aki nem akar gyárat, Amerikát, para-dicsomot, mennyországot? No, lám, senki! Akkor hát örömmel fel! – kiáltot-

tam. – Zengedezzenek a hangszerek, sikítson a klarinét, örömhangot sírjon a fuvola, a brácsa meg öltözzön ünnepi tónusba. Serkenjen föl a hegedű a sípításból a szívrepesztésig, szóljon mélyebbről a nagybőgő!

– Bravó, bravó! – tapsolt Weis.

Apám meg majdnem elesett, amikor a székről lelépett, nyilván megszédült az szónoklás hevében. A szívéhez kapott, láttam az arcán a fájdalmas torzulást.

– Csak nincs valami bajod? – ugrott oda anyám.

– Nincs – hártotta el az aggodást, s nehézkesen, de végigmondta: – Lett hajnalig tartó mulatozás! Még azon a héten megfestettem a Kora délutánt. Micsoda kép az! Ugye, Sándor?

– Még jó, hogy idejében megvettem.

– Ma már neked sem adnám el.

– Hagyjuk most az üzletet. Mi lenne, ha mondjuk, ma megismételnéd ugyanezt a beszédedet? Kinek a malmára hajtánád a nagy vizet? Miben csobbanna?

Mintha egyszerre állt volna le a három gőzkazán, amelyet olyan jól fűtött a likőr, mindhárman elhallgattak. Kínos csönd következett.

Míg a vendégek készülődtek, apám húsból, vérből és idegekből összerakott arcát néztem, miként vonaglik néha, mintha zsinóron rángatnák.

A vendégek szedelőzködni kezdtek, amit én alig vártam, mert Weis úr kocsijával mindig elvitt néhány saroknyira, leginkább a főutca végéig, onnan pedig trappoltam haza, mert nyolc óra után nekünk, gimnazistáknak már nem volt szabad az utcán mutatkoznunk.

– Tudod-e, minek becézik ezt a kocsit az amerikaiak? – kérdezte apám, már kint az utcán indulás előtt, míg Dubinyi, a sofőr a kurblijával a motort indította.

– Bádog Lizzie-nek, Pepikém – pattant a válasz az igazgató szájából –, de mondhatnak rá akármit, vanádiumacélból van az alváza, s bírja a kátyút is. Hogy imbolyog kissé, sebj!

– Hallottad, ezentúl az öreg Ford tetszés szerinti színekben gyártja majd ezeket a T típusúakat – ugratta volna tovább.

– Igen, de csak ha a „tetszés szerinti szín” mind fekete lesz – mondta nevetve, amivel tudunkra adta, nincs olyasmi, amit ne tudna a Ford gyárról.

Tudhatott is, hiszen tavaly személyesen utaztak a részvényesek Detroitba, és nyolc ilyen kocsit vásároltak. Az üzletet magával Henry Forddal kötötték, aki még ebéden is vendégül látta őket. Közben mesélte, hogy őt nem érdeklik az amerikai szakszervezetek döntései. Nála a munkás annyit kap, amennyit dolgozik. Ő számította ki minden munkafázis bérét, s új rendszerével megkétszerezte a termelést.

– Most már ezeket a modelleket szalagon gyártják, s jóval olcsóbb, mint bármelyik más autó – mesélte amerikai útjáról hazatérve.

Apám váltig azt sajnálta, hogy nem kelt útra a cukorgyári igazgatóval, pedig

hívta. De úgy érezte, még nem mehet. Tóni bácsi ugyanis a festményekről készült fényképek alapján egy érdeklődőt sem talált.

– Nincs ízlésük az amerikaiaknak – jutottak eszembe apám keserű szavai.

Már bent ültem Weis igazgató mellett a Fordban, amikor látva érdeklődésemet, azt mondta:

– Nem olyan nagy dolog ez, Amerikában már több százezer embernek van, s apád olyan művész, hogy ha kimentek, gyorsan lesz nektek is.

Ez a mondata olyan izgalomba hozott, hogy hazafelé szaladva szinte teljesen megfeledkeztem Kláráról, és megint csak Amerika járt az eszemben. Még Weis úr. Akinek ez is Amerika. Az álomkocsit csak a városban használta, mint más a biciklijét, hosszabb útra, Pestre, Bécsbe nem ezzel ment, hanem a még nagyobb, ugyancsak fekete Buickkal. Az is ott állt a cukorgyári villa nagy garázsában. Akkora volt, mint egy mozdony, amikor megnyitva a garázsajtót, kihajtotta a sofőr. Minden, ami szép és jó, az az Újvilágból való! Nekünk itt semmink sincs. Hát nem borzasztó? Azt képzeljük, hogy a politikai pártok majd fellendülést hoznak azzal, hogy minden nemzet megalkotja a maga kis kantonját. Mint Svájcban. Pedig milyen lelkesen bizonygatta a volt gimnáziumi tanárom, hogy francia, német, olasz mintára kellene megalkotni itt is a mi kis Svájcunkat, amire nekem az jutott az eszembe, hogy még mielőtt menesztették volna a gimnáziumból, ő mondta, milyen nehéz lesz itt még sokáig békeességben élni, mert ősi ellentétek feszülnek a lakosság között.

– A most többségivé vált szerbség – magyarázta – érvényesíteni akarta azt, amit 49-ben sem tudott, hogy ők vegyék át a hatalmat. Máig nem bocsátották meg, hogy akkor nem vajdát neveztek ki ide, hanem a császár lett a dolgok irányítója.

Azt meg már Jovanović prótától hallottam, hogy az itteni ellentétek gyökerei, mint egy nagy diófáé, egészen 1777-be nyúlnak. Az ortodox vallásúak ugyanis máig nem nyelték le azt az egykori közegészségügyi rendeletet, hogy megtiltották nekik a templomban, illetve a templom mellett való temetkezést. Ezt vallásunk elleni merényletnek véltük – magyarázta apámnak a próta, még akkor is, ha az egészségügyi reformok sok minden egyebet is magukban foglaltak.

– Ha meghalunk, oly mindegy, hova kaparnak el bennünket – válaszolta erre apám.

– De nem ez a lényeg – magyarázta tovább a szerb pap. Mi itt mindig mások voltunk, mint a Száván túliak. Önérzetesebbek, rátartóbbak, s ezért sértett bennünket a rendelet. A déliek pedig jót nevettek rajtunk. Pedig, nekem elhitheti, operettbe illők voltak azok a lenticiek, a kakadu színében gőgösen sétáló katonatisztek és a vézna legénység. . . Az egész országukban nem volt egy becsületes ló, holott a mi szenttamási meg szíváci szerbjeink versenypályára illőket fogtak még az eke elé is.

– No, látja, próta uram, ebben igaza van, ezért is foglalkoztat engem mindig a ló, mert én a lovon keresztül látom a gazdáját is. Valahogy úgy vagyok vele,

ahogy a gyerek hasonlít a szülőre, úgy hasonlít a ló a gazdájára. De azóta, hogy megjártam a frontot, én csak gebéket látok, sántákat, szétlótt tomporúakat. Ezért nem tudok ma már lovat festeni.

– Fest maga még olyanokat, hogy azokat akár hintó elé lehet fogni!

– Nem, nem, az én lovaimat semmi elé sem lehet fogni, mert azok nem arra valók.

Láttam, ezt a próta nem érti. Bevallom, én sem. Még hogy nem lehet hintó elé fogni, miért ne lehetne, háborogtam a lellem mélyén, s kishitúségéért megvettem apámat. Miért lennének különbek, mondjuk, azok a lovak, amelyek a napokban egy nagy kötömböt húztak be a községházára, ezeknél, amelyek itt vannak a falon? Hisz alig bírták az állomásról behúzni a terhet. Bezeg, ha ezeket fogtuk volna a kocsi elé, röpültek volna, mint a Pegazus.

Nos, a kötömb valóban a községháza udvarán volt, s ezzel gyúlt meg apám baja. Mert akkor este, amikor nem volt itthon, a polgármester megtalálta Székelyéknél. Apám bement vele a községházára, mert az ügy roppant sürgős volt. Bántani, persze nem bántották, inkább kérelték, könyörögtek neki.

– Miért nem találnak mást, én mégiscsak festő vagyok – szabadkozott.

– Láttuk mi a maga lovas szobrát, olyat kell ebből is faragni! Ezt csak maga tudná.

– De az sem az én szobrom.

– Hát az Albert fiáról készült, az sem a magáé?

Ezt nem tudta letagadni. Azt pedig, hogy csak kedvtelésből, kísérletezésképpen született, nem volt kellő érv. S tudtak a Luther-szobor egykori terveiről is.

– Olyan lovas szobor kell nekünk, mint a magáé. Csak nagyobb legyen, életnagyságú a ló is meg a lovas katona is.

– Te jó ég, még lovas katona is kell rá!

– Hát hogy képzeled, csak úgy kiállítani egy lovat, katona nélkül?

Apám gondolkodási időt kért, s kapott, de azzal, hogy napokon belül már a rajzokat is hozza magával.

Már másnap levelet írt Pestre Medgyessy Ferenc barátjának, aki viszont apám problémájának a lélektani oldalát nem érezve, postafordultáival levelezőlapon ezt válaszolta: „Csináld meg, öregem, mutasd meg, hogy lovat a csődör is tud csinálni, de szobrot nem!”

Derülni kellett volna ezen apámnak is, de ő dühében a szemétkosárba dobta a levelet, mint egy elhasznált kacatot. Még szerencse, hogy nem tépte össze, és így megmentettem a családi levelezés számára. Székely igazgató tanított meg arra, hogy semmit el ne dobjunk, mert ami ide befut, mind érték a maga módján, az újság, a levél, a rajz. . .

Láttam, apám napokig le nem veszi a szemét a bagzó macskákról, kis rajzlapját is mind sűrűbben elővette, húzott bele néhány vonást, aztán dühösen leginkább a zsebébe süllyesztette. Ha nem ment a rajzolás, újabb levelet írt, s vittem a postára, ahol a postás gondosan átvizsgálta, nincsen-e a sorokon kí-

vül valami más is a küldeményben, aztán, mert elolvasni nem tudta, leragasztotta, és ráütötte a pecsétet.

Most már hosszabb válasz érkezett, de ez is biztató, lelkesítő: „A ló – ezt Te is jól tudod – nem rabszolgá állat. Csupa forma, meg van stilizálva, minden izma, minden mozdulata a saját célját szolgálja. Ügyelj, hogy a nagy tömeg csupa izom és csupa ideg legyen. És ne feledd a szemét! Mert a lónak a szemében a hangulata is benne van. Azt kell kihozni belőle. Ne haragudj, hogy ezzel untatlak, de amikor lovagolni tanultam, egyszer a lovam tomporához támaszkodtam, s felnyikkant. Nem tűrte. A ló szeszélyes, önálló lélek. Csináld meg!”

– De nekem nem ez a gondom – olvastam ki apám szeméből, amely most is olyan ingerlékenységről árulkodott, mint a lóé. Csakhogy ő is föl nem nyikkant. Borzasztó zűrzavar volt a lelkében. Nem volt maradása itthon, egyenesen Jovanović prótához ment, anyámnak szólt csak oda, őt kéri meg, beszélje le a városiakat őrült tervükről.

Míg a parókián beszélgettek, s mielőtt a tárgyra tért volna, egyre csak egy rajzot nézett a falon. Két ló, ejnye, de hasonlít valamire, s kérdi, ki rajzolta.

– Ki, hát maga!

Megnézte közelebbről, hát tényleg. S ez annyira fellelkesítette, hogy meg sem mondta jövetelének valódi célját. Csak otthon mesélte:

– Az egyik lónak éppen nyerítésre merevített a nyaka, a pofája meg olyan sejtelmes, mint az archaikus szobroké. S tudod – mondta anyámnak –, a végtelenség sugárzik belőle.

A rajzról lelkesedve beszélt, de anyámmal éreztük, a vágynak és a valóságnak az ősi ketőssége kergetőzik benne. A bűn és a bűntudat rémült érzését olvastuk ki a szeméből.

– Bele lehet ebbe háborodni! – mondta, miután anyám, hallgatva egy darabig, egyenesben tette föl neki a kérdést:

– Na és megcsinálod vagy sem?

Dehogy döntött, csak beleroskadtt a nagy bőrfotelbe, és újból a macskákat nézte. Azokat a párzó macskákat, amelyekkel már tizenháromban is meggyúlt a baja. Mert Székely igazgató nem akarta kiállítani:

– Ezt aztán nem – vetette meg a lábát apám előtt –, inkább megveszem.

– Hát ha nem állítod ki, akkor el sem adom, én viszem haza.

Így került a gipszszobor hozzánk, azzal a még néhányval együtt, amelynek a kiállítás után sem akadt vevőjük. A Kölyökszörny is, amelytől irtózva fordult el a finnyás kispolgári közönség. Székely igazgató, igaz, hármat is megvett, de műértő szeme a Pihenő lánykán, a Kis ülő nőn meg a Tehervivő férfiaktól akadt meg. Ha nincsenek a bagzó macskák, nyilván ez az akt sem kerülhetett volna a kiállíthatók közé, de mert eléggé összecsaptak amazon, így hát kettejük bekéssége kedvéért az akt mégis maradhatott.

Míg apám magába roskadva, lélekösszetörten ült, csöngetett be Sztankovics doktor. A legjobbkor – gondoltam. S apám máris panaszkolta neki, mire akarják a városi vezetők rábírní. A doktor pedig, mintha nem is neki mondaná

apám, a macskákat forgatta, tapogatta, ujjjaival végigsimította a patinás szobrot, s magyarázni kezdett, de láttam, sem apámnak, sem nekem, csak úgy, magának:

– Két ellentétes frontállásban levő test. A nőstény feje oldalt hajlik jobbra, s vele ellentétesen a kandúré.

– Mondja, kinek beszél maga? – szólt oda apám, amire a doktor zavartan tette vissza a szobrot.

– Csak magamnak, elnézést, de olyan furcsa, olyan különös. . .

– Na és mit lát rajta?

– Nézze, a két test a párhuzamosság ellenére is ellentétes irányú. S mi teszi őket azzá? Az izmok. Látja ezeket a lábakat, a kétféle megkapaszkodást, mint a hegy meg a hegymászó?

– Maga pályatévészett ember. Elmehetne műkritikusnak.

De ezt most Sztankovics nem hallotta, hanem amint újból kézbe vette, folytatta:

– És ezek a szemek. A fehérében az odaadás boldog hunyorgása, a feketében a tűz, amelyből lángnyelv lövell a talapzatra. Élő ez a szobor, dinamikus, cselekményes. . .

– Nem is olyan, mint. . . – de itt szinte elvágta a megkezdett mondatát apám, ami után az következett volna: „mint a maga versei”, de idejében visszaszívta. Aztán mintegy témát váltva arról kezdett beszélni, hogy ennek a szobornak csupán egy baja van.

– Mi? – kérdezte szemmel látható érdeklődéssel a doktor.

– Nincs meg a tragikus háttere.

– De egy ilyen szobornak miért kellene a fekete háttér?

– Mert minden rajznak, festménynek, szobornak kell hogy legyen ilyen háttere, másként nem születhetne meg.

– Jobb időkben sem?

– Azt hiszem, akkor sem. De, látom, fejlődőképes, mert maga az első, aki ebben a szoborban nem azt nézte, mit ábrázol, hanem azt: hogy!

Én, aki csak oldalról szemléltem mindezt, örök életre eszembe véstem, ők pedig elkezdtek beszélgetni végre arról, ami apámat most mindennél jobban foglalkoztatta. Meg szabad-e fargania azt a szobrot, vagy sem, amiből én csak azt éreztem: ha megfaragja, maradunk, ha nem, irány Amerika.

(Folytatjuk)